

Nemrut Mustafa Paşa

Mustafa Paşa, Osmanlı Devleti zamanında Musul sancaklarından birisini teşkil eden Süleymaniye’de doğmuştur. Resmî kayıtlarda doğum tarihine ait herhangi bir bilgi mevcut değildir. Babanzâde ailesinden olup ilk eğitimini Süleymaniye’de tamamlamıştır.

Bağdat Askerî İdadisini bitirdikten sonra II. Abdülhamit döneminde İstanbul’a gelmiş ve 1882 yılında piyade olarak orduya katılmıştır. Ordunun değişik kademelerinde ve farklı rütbelerle görev yapan Mustafa Paşa, 1909 yılında Mirliva (Tuğgeneral) olmuştur. Bu rütbede iken Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında yer almıştır. Ancak 6 Ocak 1914 tarihinde, yani I. Dünya Savaşı arifesinde İttihat ve Terakki hükümetinin Harbiye Nazırı Enver Paşa, savaşın kaybedilmesinde sorumluluğu olduğunu düşündüğü birçok subay gibi 27. Fırka Nizamiye Kumandanı Mustafa Paşa’yı da emekliye sevk etmiştir. Emekli edilişini bir türlü içine sindiremeyen Mustafa Paşa, Mondros Mütarekesi’nden sonra Harbiye Nezareti’ne başvuruda bulunarak ordudaki görevine tekrar dönmek istemiştir. Başvurusunda, başarılı bir asker olduğu halde İttihatçıların partililik taassubu yüzünden görevine son verildiğini iddia etmiş ancak askerî birliğine yeniden geçişi mümkün olmamıştır.

Mütareke Sonrası Tehcir Davalarında Nemrut Mustafa Paşa

Mondros Mütarekesinden sonra İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti’ni savaşa sokan ve Ermeniler hakkında tehcir kararı veren İttihatçıların cezalandırılması için baskı yapınca, Sultan Vahdettin ve dönemin sadrazamı Ahmet Tevfik Paşa bu baskılara dayanamayarak 16 Aralık 1918 tarihinde olağanüstü askeri bir mahkeme olan Divân-ı Harb-i Örfî mahkemesini kurmuştur. Mahkemenin başkanlığına emekli General Mahmut Hayret Paşa getirilirken, Mustafa Paşa da bu mahkemeye üye olarak atanmıştır. İttihatçılardan intikam almak için iyi bir fırsat elde eden Mustafa Paşa bu görevini, Damat Ferit Paşa’nın ilk döneminin son günleri olan 26 Ağustos 1916 tarihine kadar sürdürmüştür. Bu süre içinde mahkemenin yargılama biçimi, yetkisi ve başkanları üç kez ve diğer üyeleri defalarca değiştirilmesine rağmen Mustafa Paşa’nın buradaki görevini korumayı “başarmış” olması elbette tesadüf değildir. Zira yargılamalar sırasında İttihat ve Terakki mensuplarına karşı gösterdiği şiddet ve haksızlık Damat Ferit Paşa hükümetinin ve yakın temasta olduğu İngilizlerin arzusunu fazlasıyla karşılamaktaydı.

Mustafa Paşa’nın mahkemede üye olarak bulunduğu ilk dava, Yozgat Ermeni tehciri yargılamasıdır. Duruşma sırasında sanıklara yönelik ön yargısı ve sert tutumu mahkemenin diğer üyelerini de olumsuz etkilemiş, bu davada yargılanan Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey’in 10 Nisan 1919 tarihinde idam edilmesinde ciddi etkisi olmuştur. Özellikle Ermeni şahitler ifade verirlerken onları yönlendirmesi, herhangi bir olayı görmeyen söz konusu şahitlerin cümlelerini tamamlama gayreti içinde olması, Nemrut Mustafa Paşa’nın bu mahkemedeki rolünü açık bir biçimde ortaya koymuştur. Örneğin; bir Ermeni şahidin tehcir sırasında akrabalarının öldürüldüğünü söylerken takılması üzerine Nemrut Mustafa Paşa’nın araya girip; “Söyle kızım! Ananı, babanı, hepsinin kesildiğini söyle!” diyerek, anasının babasının “kesildiğini hatırlayamayan” şahide bunu hatırlatması, elbette bir mahkeme üyesinden beklenen davranış olamazdı. Şahidin yalan söylediği belliydi. Nitekim aynı şahidin ilerleyen duruşmalardaki ifadelerinden Kemal Bey aleyhinde yalancı şahitlik ettiğini mahkeme heyeti de fark etmişti. Ama ne yazık ki siyasi amaçlı kurulduğu baştan belli olan bu mahkeme, hiçbir delil olmamasına rağmen Kemal Bey’i idam etmiştir.

Bu dönemde mahkeme başkanlığını Mustafa Nazım Paşa isimli emekli bir general yapmasına rağmen, Nemrut Mustafa Paşa’nın haksız müdahalesi, zulme varan yaklaşımı, birçok kaynakta Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey’in Nemrut

Mustafa Paşa mahkemesinde idam edildiğine dair yanlış bir bilginin yer almasına yol açmıştır. Bu yanlış bilginin yer almasındaki temel sebep, duruşmalar sırasında mahkeme başkanı Mustafa Nazım Paşa'dan daha çok "nemrut" lakabıyla şöhret bulmuş olan üye Mustafa Paşa'nın çabasından kaynaklanmıştır. Nemrut Mustafa Paşa benzer yaklaşımını sadece tehcir davalarında değil aynı zamanda 1919 yılı içinde gerçekleşen İttihat ve Terakki mensuplarının önde gelenlerinin yargılandığı davalarda da göstermiştir. Enver, Talat ve Cemal Paşalara idam cezası bu mahkemede verilmiştir. Keza Mustafa Paşa, mahkemenin İttihatçıların Şeyhülislam'ı Musa Kâzım Efendi'ye idam yerine 15 sene kürek cezası vermesini kabullenememiş, böyle bir şahıs için ne yargılama yapmaya ne de Kanûn-ı Esasî'ye uymaya gerek olmadığını belirterek sorgusuz sualsiz idam edilmesini talep etmiştir. Netice itibariyle Musa Kâzım Efendi'ye verilen kürek cezası kararını, idam talebi şerhiyle imzalamıştır. Böylece tepkisini, "adalet dağıtan" bir kurumun üyesi gibi değil şahsî intikam peşinde koşan bir tavır içinde göstermiştir.

Nemrut Mustafa Paşa'nın Bursa Valiliği ve Kovuluşu

Sivas Kongresi'nin engellenememesi ve bundan sonra Kuvâ-yı Milliye'nin nüfuzunun daha da artması, Damat Ferit Paşa hükümetini zor duruma sokmuştur. Özellikle Heyet-i Temsiliye'nin yeni bir hükümet kuruluncaya kadar her türlü ilişkiyi kestiğini ilan etmesi İstanbul'la olan mevcut problemi iyice büyütüştür. Heyet-i Temsiliye'nin Damat Ferit Paşa hükümetiyle olan temasını koparması İtilâf Devletleri de kendi menfaatleri açısından uygun bulmayıp hükümetten desteklerini çekince, Damat Ferit Paşa 1 Ekim 1919 tarihinde istifa etmek zorunda kalmıştır. İşte Damat Ferit Paşa, hükümetinin bu son günlerinde Nemrut Mustafa Paşa'yı âdeta ödüllendirmiş, 25 Eylül 1919 tarihinde Bursa'ya vali olarak atamıştır.

Öte yandan Bursa'da o günlerde Kuvâ-yı Milliye gittikçe güçlenmekte olup İstanbul açısından sakıncalar doğuracağı endişesiyle engellenmesi gerekiyordu. Damat Ferit Paşa, Nemrut Mustafa Paşa'yı bu iş için en ehil kişi olarak görmüş olmalı ki, Bursa Valiliği ve Dahiliye Nazırlığı yapmış olan Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın tespitiyle; *"Bu habisi Bursa gibi Türk yurdunun en aziz parçalarından biri olan bu vilayete kıyamet alameti olarak"* atamıştır.

Ancak Nemrut Mustafa Paşa'nın buradaki görevi sadece 8-10 gün sürmüştür. Zira görevinin ilk birkaç günü içinde valilik binasında Müslim-Gayrimüslim vatandaşlardan bazılarıyla bulunduğu bir ortamda, I. Dünya Savaşı'nda şehit düşen Türk askerleri için; bu savaşın meşru olmadığını dolayısıyla orada ölenlerin "köpek ölüsünden" farkları bulunmadığı şeklinde son derece çirkin sözler sarf etmesi onun bu şehirde kalmasını imkânsız kılmıştır. Çünkü bu söz bir anda duyulmuş; 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Bey, Vali Nemrut Mustafa Paşa'ya, Bursa'da kalmasının kendisinin hayatı bakımından tehlike arz ettiğini ve şehri terk etmesini istemiştir. Bekir Sami Bey valiye, Merkez Kumandanlığı'ndan gelen haberlere göre şehirdeki subay ve askerlerin zor durdurulduğunu, gitmemekte direnmesi halinde sonucun iyi olmayacağı uyarısında bulunmuştur.

Netice itibariyle durumu Harbiye Nezareti'ne de bildiren Bekir Sami Bey, Vali Mustafa Paşa'nın başına bir şey gelmeden tekrar İstanbul'a iadesini sağlamıştır. Böylece 25 Eylül'de ataması yapılan Nemrut Mustafa Paşa 3 Ekim 1919 tarihinde ayrılmak zorunda kalmıştır. Nemrut Mustafa Paşa İstanbul'a döndüğü zaman iktidarda artık Damat Ferit Paşa değil Ali Rıza Paşa vardı. Nemrut Mustafa Paşa'ya Damat Ferit Paşa'nın tekrar iktidara geleceği 5 Nisan 1920 tarihine kadar İstanbul'da herhangi bir görev verilmemiştir. Ancak o bu süreçte boş durmamış; İngiliz ve Ermenilerle olan temasını ve Türk milletine olan hakaretlerini sürdürmüştür. Kürt Teâlî Cemiyeti binasında Ermenice *Jamanak* gazetesine verdiği bir beyanatta; İttihatçıların Ermenilere yaptığı "zulümlerden" bahsetmiştir. Bu beyanat sonrasında Harbiye Nezareti Mustafa Paşa aleyhine dava açmış ancak İngilizlerin himaye ettiği Nemrut Mustafa Paşa'ya herhangi

bir ceza vermek mümkün olmadığı gibi, mahkeme 5 Nisan 1920 tarihinde takipsizlik kararı vermiştir. Nemrut Mustafa Paşa hakkında bu kararın açıklandığı gün, Damat Ferit Paşa bir kez daha hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Böylece hem kendisi hem de Damat Ferit Paşa için yeni bir dönem başlamıştır.

Tehcir Davalarında Mahkeme Başkanı Olarak Nemrut Mustafa Paşa

Damat Ferit Paşa 5 Nisan 1920 tarihinde tekrar hükümeti kurmakla görevlendirilince Divân-ı Harb-i Örfî mahkemesinin yetkilerini artırmış, kadrosunu yenilemiştir. Bu çerçevede 1919 yılı içinde üye olarak görev yapan Nemrut Mustafa Paşa'yı mahkemenin başkanlığına getirmiştir. Mahkeme bu dönemde Ermeni tehciri davalarına ilaveten ülkenin "iç ve dış güvenliğini bozmakla" itham edilen Kuvâ-yı Milliyecileri de yargılamaya yetkili kılınmıştır. Zira 1920 yılı Nisan ayı itibarıyla Kuvâ-yı Milliye hareketi daha da güçlenmiş, Heyet-i Temsiliye başkanı sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa Ankara'da olağanüstü bir meclisin açılacağını duyurmuştu. Dolayısıyla Mustafa Paşa'nın başkanlığındaki mahkemenin yeni heyeti, daha geniş yetkiyle bu önemli gelişmenin önüne geçmeli Anadolu hareketini bir an önce yok etmeliydi.

Hürriyet ve İtilâf Fırkası ile İngiliz iş birliğinin ortaya çıkardığı "zoraki adalet savunucusu" Mustafa Paşa görevi devralınca ilk olarak tehcir davasından sanık olanları cezalandırmıştır. 28 Nisan 1920 tarihinde Zor Mutasarrıflığı yapmış olan Zeki Bey'i giyaben idama mahkûm etmiştir. Keza aynı meseleden dolayı Urfa Mutasarrıflığında bulunmuş Nusret Bey'i 4 Temmuz'da 15 sene kürek cezasına çarptırmıştır. Ancak Nemrut Mustafa Paşa, Nusret Bey'i idam etmeye karar verdiği için mahkemenin Ferhat Bey isimli üyesini, "*sen bizim işimize engel oluyorsun diyerek*" attırıp yerine kendisiyle aynı kararı verecek Miralay Niyazi Bey isimli bir başka üyeyi tayin ettirerek Nusret Bey hakkında idam kararı çıkartmayı başarmıştır. Avukat tutmanın ve sanık lehinde şahit dinlemenin yasak olduğu bu siyasi yargılama sonucu Nusret Bey 5 Ağustos 1920 tarihinde yani Sevr Antlaşmasından beş gün önce idam edilmiştir. Nemrut Mustafa Paşa, Nusret Bey'i idam etmeye o kadar kararlıydı ki, o günlerde aralarında Nusret Bey'in de bulunduğu bazı tutukluları Malta Adası'na götürmek üzere bir İngiliz subayı hapisaneye geldiği zaman ona; "*Hepsini götürünüz fakat Divân-ı Harp adına rica ediyorum, Nusret'i bırakınız. Çünkü onun idamı tasdiğe gitti. Yarın ya da öbür gün idam edeceğiz*" diyerek alıkoymuştur. Mustafa Paşa'nın Nusret Bey'e olan özel kininin, Nusret Bey Ergani'de görev yaparken, çalışmalarını zararlı gördüğü *Kürt Muhâdenet Cemiyetini* kapatmış olmasına bağlanmıştır. Keza tehcir meselesinden dolayı Erzincanlı Hafız Abdullah isimli bir kişi de 28 Temmuz'da idam edilmiştir.

Millî Mücadele Karşısında Nemrut Mustafa Paşa

Damat Ferit Paşa hükümeti, 23 Nisan 1920 tarihinde kabul edilen bir kararname ile tehcir davalarına ek olarak, ülkeyi kaos ortamına sürükleyip memleketin "iç ve dış güvenliğini" bozanların da Divân-ı Harb-i Örfî mahkemesinde yargılanma yetkisi vermiştir.

Bu yetki verildikten sonra Nemrut Mustafa Paşa'nın başkanlığındaki Dersaadet Birinci İdare-i Örfiye Divân-ı Harb-i Örfîsi, Kuvâ-yı Milliye'ye katılan veya destek olan sivil-asker birçok kişiye giyaben ve vicahen olmak üzere idam dahil çeşitli cezalar vermiştir. Bu çerçevede ilk olarak 14 Mayıs 1920 tarihinde Millî Mücadele önderi Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere Kara Vasıf Bey, Ali Fuad Paşa (Cebesoy), Alfred Rüstem Bey, Dr. Adnan Bey (Adivar) ve Halide Edip Hanım giyaben idama mahkûm edilmişlerdir. Mahkemenin bu mahkûmiyet kararı padişah tarafından da onaylanarak 24 Mayıs 1920 tarihinde *Takvim-i Vekâyi* gazetesinde yayımlanmıştır. İdamın gerekçesinde; söz konusu şahısların, "Kuvâ-yı Milliye" adı altında ülkede "fitne" ve "fesat" tertip ettikleri ve bu yöndeki faaliyetlerin teşvikçileri oldukları dile getirilmiştir. Kararda ayrıca, Kanûn-ı Esasi'ye aykırı olarak halktan zorla para aldıkları, Kuvâ-yı Milliye için asker

topladıkları ve kendilerine karşı gelenleri de cezalandırdıkları yönünde suçlamalar yapılmıştır. Böylece ülkeyi işgal ve istilâdan kurtarmak için mücadele eden Kuvâ-yı Milliyeciler hem kanun nazarında suçlanmış hem de halk nezdinde küçük düşürülmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla bu tarihten sonra 1921 yılı ortalarına kadar Kuvâ-yı Milliye meselesinden dolayı 823 kişiye çeşitli oranlarda cezalar verilmiştir.

Mahkemede sadece Kuvâ-yı Milliyeciler değil onları destekleyen gazeteler de cezalandırılmıştır. Bu konudaki en küçük bir haber bile suç unsuru olarak değerlendirilmiştir. Nitekim o dönemde *İkdam* ve *Vakit* gibi Kuvâ-yı Milliye hakkında olumlu yazı yazan gazete ve sahipleri Nemrut Mustafa Paşa'nın zulmünden kaçamamıştır. Yakup Kadri bunlardan birisidir. Gerekçe olarak, *İkdam* gazetesinde Ali Fuad Paşa'nın Eskişehir'de kazandığı bir askerî başarıya yer vermesi ve Mustafa Kemal'den "Paşa" diye bahsetmesidir. "Paşa" demekle devlete "zarar" verdiğini iddia ederek Yakup Kadri'ye yargılanması sırasında şunları söylemiştir: "*Ali Fuad denilen bu âsi irade-i seniyye ile askerlikten ihraç olunmuş ve fetvâ-yı şerifle idama mahkûm olmuştur. Ona 'Paşa' demekle hem padişahımız efendimize hem de ahkâm-ı şer'iyeye karşı koymuş oluyorsunuz. Bundan başka, Anadolu âsilerinin zaferlerinden bahsetmekle harbin daha uzun müddet devamına yol açıyorsunuz. Yani milleti boş yere kan dökmeye teşvik ediyorsunuz*", diyerek işlemiş olduğu "büyük suçundan" bahsetmiştir. Netice itibarıyla Nemrut Mustafa Paşa, Mustafa Kemal için "Paşa" unvanını kullanmaları dolayısıyla *Vakit* ve *İkdam* gazetelerini kapatmış, sahiplerine de ceza vermiştir.

Bursa Valiliğinin yanı sıra Ali Rıza Paşa döneminde Dahiliye Nazırlığı yapmış olan Ebubekir Hâzim Tepeyran da; "*Kuvâ-yı milliye adlı cemiyet-i bagiyenin tahrik ve teşvikçilerinden*" olmakla suçlu bulunarak idama mahkûm edilmiştir. Hazım Bey'in suçu ise mütarekeden sonraki işgal günlerinde İtilâf Devletleri kuvvetlerine yönelik; "*bu toplar İstanbul'a ne yapabilir*", şeklinde söylediği iddia edilen bir sözdür. Oysa bu sözü Miğirdiç Şamlıyan adlı bir Ermeni'nin söylediği mahkemede daha sonra kendi itirafıyla anlaşılmıştır. Ancak bu sözü Hâzim Bey söylemiş bile olsa, Nemrut Mustafa Paşa'nın buna idamı gerektiren bir suç olarak bakması, mahkemenin kimin kontrolünde olduğuna işaret eden ilginç bir olaydır. Zaten Hâzim Bey de mahkemede kendisini savunurken Nemrut Mustafa'ya bunu şu sözlerle belirtmiştir: "*Kapısında süngüsü takılmış tüfeği ile bir İngiliz askeri nöbet beklemekte olmasına rağmen, ben bir Osmanlı Divân-ı Harbinde yargılanmakta olduğumu sanıyordum. Bu sorudan fazlasıyla hayrete düştüm. Evvelâ nerede olursa olsun, bir düşmanın kuvveti küçümsenmiş olsa bile Osmanlı Divân-ı Harbi bunu nasıl suç sayabilir?*"

Hâzim Bey'in idam hükmü yaşının ileri olması ve hastalığı sebebiyle Sultan Vahdettin tarafından kürek cezasına dönüştürülmüştür.

Kuvâ-yı Milliye'ye hizmet ettiği için hakkında idam kararı verilip bu kararın infaz edildiği bir başka önemli isim ise Dramalı Rıza Bey'dir. Dramalı Rıza Bey, Kuvâ-yı Milliye'nin silah ihtiyacını karşılamak için bir grup arkadaşıyla Akbaş mevkiinde İngiliz ve Fransız askerlerinin kontrolünde bulunan cephaneliği basmış, askerleri etkisiz hale getirdikten sonra da buradaki silah ve mühimmatı kaçırmıştır. Daha sonra İstanbul'a giden Dramalı Rıza Bey maalesef burada yakalanarak 12 Haziran 1920 tarihinde idam edilmiştir.

Nemrut Mustafa Paşa'nın Ülke Dışına Kaçışı ve Faaliyetleri

Damat Ferit Paşa'nın 17 Ekim 1920 tarihinde istifasından sonra hükümeti kurma görevi Osmanlı Devleti'nin son Sadrazamı olan Ahmet Tevfik Paşa'ya verilmiştir. Ahmet Tevfik Paşa ile birlikte Divân-ı Harplerde yeni bir dönem başlamıştır. Nemrut Mustafa Paşa istifa etmiş, yerine Topçu General Hurşit Paşa'nın başkanlığında bir heyet getirilmiştir. Bu görev değişikliğiyle birlikte Nemrut Mustafa Paşa'nın 23 Nisan 1920 tarihinden itibaren vermiş olduğu

kararlar gündeme getirilmiş, birçok yargılama mağduru, davalarının yeniden görüşülmesi talebiyle hükümete başvuruda bulunmuşlardır. Gazeteler bu yeni dönemi; “*Divân-ı Harpler ile Hapishaneler semtinden şiddetli bir figan yükseldi. Matbuat sütunlarında ‘adalet!.. adalet!.. nidaları çoğaldı’*” diye tarif etmiştir.

Netice itibarıyla yeni hükümet 23 Nisan 1920 tarihinden sonra verilen hükümlerin temyizine izin veren kararı kabul etmiştir. Zira Damat Ferit zamanında verilen kararlar kesindi ve temyiz hakkı yoktu. İşte bu hükümler incelenirken Nemrut Mustafa Paşa’nın idam ettirdiği Nusret Bey hakkında usulsüzlük yaptığı ortaya çıkarılmış, Nusret Bey’e aynı suçtan önce 15 yıl hapis cezası sonra da idam kararı verdiği anlaşılmıştır.

Bu ve benzeri yolsuzluklar ortaya çıkınca gözler Mustafa Paşa’ya çevrilmiştir. Mustafa Paşa ve arkadaşları 15 Kasım 1920 tarihinde tutuklanarak Divân-ı Harp’teki yeni mahkeme heyetinin huzurunda yargılanmışlardır. Bu yargılama sırasında Nemrut Mustafa Paşa, hakkındaki iddiaları reddetse de suçu sabit görülmüş ve görevini kötüye kullanmaktan yedi ay hapis cezasına çarptırılmıştır. Ancak Sultan Vahdettin Nemrut Mustafa hakkında verilen dosya önüne geldiği zaman tutukluluk süresini dikkate alarak Mustafa Paşa’yı ve arkadaşlarını affetmiştir. Oysa affedildiğinde sadece 85 gün hapis yatmıştı.

Mustafa Paşa hapisten çıkınca Harbiye Nezareti’ne verdiği bir dilekçe ile özel işlerini halletmek üzere Şam’a gideceğini ve kendisine izin verilmesini talep etmiştir. Bu arada ordudaki görevinden de istifa etmiştir. Ancak verdiği dilekçenin cevabını beklemeden 1921 yılı içinde ülkeyi terk etmiştir. Mustafa Paşa ülkeden kaçınca birtakım şahsi ve kamu davaları açılmış, hatta devlete 4307 kuruş borcu olduğu ortaya çıkınca hakkında zimmet çıkarılmıştır. Yapılan gıyabi yargılama sonunda altı ay hapsine ve bir daha devlet hizmetinde görev almamak üzere askerlikten ihracına karar verilmiştir. Böylece Tehcir ve Kuvâ-yı Milliye yargılamaları sırasında da yaptığı zulümler yetmezmiş gibi bir de millete olan borcunu ödemedi kaçıp gitmiştir. Henüz İstanbul’dayken gidişine göz yumanların gittikten sonra gıyabi cezalar vermesi ise yaşanan çelişkiler açısından dikkat çekici bir durumdur.

Nemrut Mustafa Paşa ülke dışına kaçtığı zaman da boş durmamış gerek TBMM hükümeti döneminde gerekse Cumhuriyetin ilanından sonra İngilizlerle ortak hareket edip Kürtçülük faaliyetleriyle Türkiye’yi zayıflatmaya çalışmıştır. Şeyh Said ayaklanmasında rolü olduğu yabancı kaynaklarca da teyit edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti tarafından 150’likler listesine dâhil edilip ülkeye girişi yasaklananlardandır. Türk istihbaratı kendisini, öldüğü 1936’da yılına kadar takip etmiş ve her faaliyetini Ankara’ya bildirmiştir.

Sonuç olarak Süleymaniyeli Mustafa Paşa, üyeliği ve başkanlığı esnasındaki icraatı sebebiyle daima “nemrut” lakabı ile anılmıştır. Bu lakabı hak eden birçok karara imza atmıştır. Çünkü kararını, ya Taşnak ve Hınçak gibi ihtilalci örgütlerin organize ettiği şahit kılığındaki militanların ya da menfaat karşılığı satın alınmış kişilerin ifadelerine dayandırarak vermiş ya da İttihat ve Terakki düşmanlığı sebebiyle işgal güçlerinin baskısı altındaki siyasî otoritenin emrinde ve İtilâf Devletlerinin arzusu istikametinde vermiştir.

Nemrut Mustafa Paşa’nın yakın dönem Türk tarihindeki bazı “önemli” şahsiyetlerle olan akrabalık bağlantısına da dikkat çekmek yerinde olacaktır. Mustafa Paşa, II. Abdülhamit döneminde Hariciye Nazırlığı ve Şurâ-yı Devlet reisliği yapmış olan Kürt Said Paşa’nın kız kardeşi Safiye Hanımla evlidir. Mütareke dönemi sadrazamlarından Ahmet Tevfik Paşa’nın Dâhiliye Nazırlığını, işgal sırasında da Damat Ferit Paşa’nın İzmir valiliğini üstelenmiş olan “Kambur İzzet” lakaplı İzzet Bey’in de eniştesidir. Mustafa Paşa aynı zamanda, Şerif Paşa’nın halası ile evli olması hasebiyle onunla da akrabadır. Bilindiği üzere Şerif Paşa, 1919 yılında Paris Barış Konferansı başlayınca burada Ermeni temsilci Bogos

Nubar Paşa ile ortak hareket edip Doğu Anadolu'da bir Kürt devleti kurulması için uğraşan Osmanlı Devleti'nin müstafi Stockholm (İsveç) büyükelçisidir.

Ferudun ATA

KAYNAKÇA

A-Arşiv

Genelkurmay ATASE Arşivi.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi.

B-Sürelî Yayınlar

Akşam, Alemdar, Cumhuriyet, İleri, Sabah, Takvim-i Vekâyi, Vakıf, Yeni Gün

C-Telif Eserler

AKANDERE, Osman, ATA, Ferudun, "(Nemrut) Mustafa Paşa Divân-ı Harbî'nde Yargılanarak İdam Edilen Bir Kuvâ-yı Milliyeci: Dramalı Rıza Bey ve Millî Mücadeledeki Hizmetleri", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S 10, Konya 2003, s.17-76.

ALAKOM, Rohat, **Şerif Paşa Bir Kürt Diplomatının Anıları**, İstanbul 1998.

ATA, Ferudun, **İşgal İstanbul'unda Tehcir Yargılamaları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017.

ATA, Ferudun, **Süleymaniyeli Nemrut Mustafa Paşa, Bir İşbirlikçinin Portresi**, Palet Yayınları, Konya 2018.

ERDEHA, Kâmil, **Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975.

HALICI, Şaduman, **Yüzellilikler**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 1998.

Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları, Haz. Muhittin Ünal, İstanbul 2002.

Nuri Dersimi, **Hatıratım**, İstanbul 1997.

SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, II, Ankara 1994.

TEPEYRAN, Ebubekir Hâzım, **Zalimane Bir İdam Hükmü**, Haz. Faruk Ilıkan, İstanbul 1997.

18/09/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/nemrut-mustafa-pasa/?pdf=3434> adresinden erişilmiştir